

УДК 349.6:351.778.3

*Г.В. Анісімова, канд.юрид.наук, доцент
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОДЕРЖАННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДЯН ПИТНОЮ ВОДОЮ

Забезпечення населення України питною водою є для багатьох регіонів країни однією з пріоритетних проблем, розв'язання якої потребують збереження здоров'я, поліпшення умов діяльності й підвищення рівня життя населення. Це безпосередньо пов'язано з реалізацією природного права людини на безпечне довкілля, важливим складником якого є екологічна й санітарно-гігієнічна безпека вод (ст. 33 Водного кодексу України) [7; 1995. – № 24. – Ст. 189]. Право людини на необхідну кількість питної води належної якості є складовим елементом її природного права на безпечне довкілля, що закріплено на конституційному рівні й виступає забезпечувальною умовою іншого природного права – на життя і здоров'я. Здійснення природного права при використанні вод необхідно для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних і побутових потреб громадян. Як указано в преамбулі Водного кодексу (далі – ВК) України, водні ресурси за-

безпечують існування людей, тваринного та рослинного світу й є обмеженими й уразливими природними об'єктами.

Сучасний незадовільний стан водних об'єктів показує, що проблеми у сфері охорони вод від забруднення й виснаження не тільки не знайшли вирішення, а й значно загострилися, особливо в останні роки. Завдання водопостачання населення і якості питної води мають загальнодержавне стратегічне значення й потребують комплексного розв'язання.

За Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р., № 880-р [20; 2007. – № 79. – Ст. 2961] першочерговими цілями є: а) досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; б) поліпшення екологічної ситуації й підвищення рівня екологічної безпеки населення; в) забезпечення екологічно збалансованого використання

природних ресурсів та ін. А це можливо тільки при здійсненні оцінки й послідовного зниження екологічних ризиків для здоров'я людини, приведенні якості питної води у відповідність з європейськими стандартами тощо.

Рішенням Ради національної безпеки й оборони України від 27 лютого 2009 р. «Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України» [20; 2009. – № 26. – Ст. 863] визнано, що внаслідок поступового виснаження й забруднення джерел прісної води, незадовільного технічного стану і зношеності систем водопостачання й водовідведення, застосування застарілих технологій водопідготовки знижується якість питної води, підвищуються ризики виникнення надзвичайних ситуацій техногенного й епідемічного характеру. Недостатньо ефективною є система моніторингу у сфері питного водопостачання. Нормативно-правова база у царині забезпечення безпечного стану водних ресурсів і якості питної води є недосконалою. Міжвідомча координація і фінансове забезпечення реалізації державних цільових програм, заходи яких спрямовані на поліпшення якості водних ресурсів і питної води, провадяться на низькому рівні. Критичними залишаються технічний стан

основних фондів підприємств централізованого водопостачання й водовідведення, технічний і санітарний стан децентралізованих об'єктів водопостачання, недосконаліми є технології підготовки питної води.

Викладене, безумовно, становить загрозу національній безпеці України в екологічній, соціальній та економічній сферах, адже екологічна безпека прямо залежить від якості питної води.

При такій ситуації наукові виявлення нових напрямків по забезпеченню населення безпечною питною водою, кардинальних підходів, спрямованих на вдосконалювання законодавства в розглянутій царині життєдіяльності суспільства, мають нагальну потребу в поглибленому теоретичному дослідженні.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній (а) уперше проведено комплексне дослідження правових категорій і проблем, що стосуються реалізації вимог екологічної безпеки при забезпеченні населення питною водою нормативної якості переважно в процесі нецентралізованого водопостачання; (б) вирізняються ознаки права загального водокористування, яке здійснюється відповідно до вимог ст. 23 Кодексу України про надра; (в) визначається вплив публічних і приватних інтересів на правове регулювання водо-

постачання; (г) обґрунтовується доцільність зміни законодавчих приписів щодо права водокористування; (д) робиться спроба проаналізувати специфіку й особливості прояву природного права в оновленні екологічного законодавства з урахуванням накопиченого світового досвіду й існуючих міжнародних стандартів.

Мета даної публікації – аргументувати необхідність удосконалення чинного законодавства шляхом внесення змін і доповнень до ВК України з урахуванням положень природно-правової доктрини стосовно прав людини.

Теоретичним підґрунтям статті послужили результати наукових доробок представників теорії права, земельного, екологічного, цивільного права та інших його галузей. Різні аспекти використання й охорони водних об'єктів досліджувалися в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців: С.Б. Байсалова, С.О. Боголюбова, Ю.П.Беличенка, Ц.В. Бичкової, В.Л. Мунтяна, В.І. Гордєєва, Л.І. Дембо, Б.В. Єрофєєва, О.М. Каверіна, О.С. Колбасова, О.О. Романової, Д.О. Сівакова, А.В.Яцика та ін. [Див.: 1; 4; 9; 11; 12; 14; 17-19; 21; 22; 28].

Наукові розробки проблем правового регулювання постачання ресурсів через приєднану мережу (в тому числі й постачання води) у сфері цивільно-

правових договірних відносин провадили М.І.Брагинський і В.В.Вітрянський [5], С.М. Бервено [2], І.В.Беренштейн [3]. Договірні відносини в галузі екологічного права досліджувалися Д.В. Хаустовим [26], А.К.Соколовою [24]. У РФ захищена докторська дисертація Л.О. Тимофєєвим «Правовые проблемы обеспечения населения России питьевой водой нормативного качества» [25].

Комплексність розглядуваної проблеми вимагає її подальшого наукового дослідження відповідно до сучасних умов.

Законодавство у сфері питної води й питного водопостачання складається з Водного кодексу України [7; 1995. – № 24. – Ст. 189], Кодексу України про надра [7; 1994. – № 36. – Ст. 340], Законів України "Про охорону навколишнього природного середовища" [8; 1991. – № 41. – Ст. 546], "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" [7; 1994. – № 27. – Ст. 218], «Про питну воду та питне водопостачання» [7; 2002. – № 16. – Ст. 112] та інших нормативно-правових актів, що регламентують відносини в цій царині. Функціонує Загальнодержавна програма "Питна вода України" на 2006-2020 роки (далі – Програма), спрямована на реалізацію державної політики із забезпечення населення якіс-

ною питною водою [7; 2005. – № 15. – Ст. 243]. При цьому питне водопостачання порівняно з іншими видами спеціального водокористування розглядається як пріоритетне.

За Законом України «Про питну воду та питне водопостачання» (ст. 1) *вода питна* визначається як вода, яка за органолептичними властивостями, хімічним і мікробіологічним складом і радіологічними показниками відповідає державним стандартам і санітарному законодавству. У ВК України водні об'єкти розглядаються як природні або створені штучно елементи довкілля, в яких зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Згідно з п.1.3 Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів речовин у водні об'єкти із зворотними водами, затверженої наказом Мінприроди України від 15 грудня 1994 р., № 116 [15], зосередження вод, які відносять до господарської ланки водного кругообігу, можуть не належати до водних об'єктів. Такі зосередження охоплюють водогосподарські споруди: а) накопичувачі води для водопостачання; б) споруди для транспортування води; в) водні об'єкти виробничого призначення (меліоративні системи, водойми-охолоджу-

вачі, рибогосподарські ставки); г) споруди для накопичування і транспортування зворотних вод. Не є водним об'єктом також частина природного ландшафту, яка використовується для накопичування зворотних вод чи їх транспортування до водного об'єкта або місця обробки чи використання (наприклад, замкнуті пониззя рельєфу, тальвеги та ін.).

Необхідно мати на увазі, що до кола відносин, урегульованих водним законодавством, не входять відносини щодо вод, що знаходяться в *навколишньому середовищі (довкіллі)* й не зосереджені у водних об'єктах, як і вилучені з них. Ці відносини регламентуються цивільним, санітарним та іншим законодавством [27, с. 439].

Провідний фахівець у сфері водного права О.С.Колбасов ще за радянських часів висловлював точку зору (до речі, вона й дотепер є домінуючою), що не слід розглядати як водокористування використання води, що втратила якість природного об'єкта, будучи виділеною з природного середовища внаслідок людської діяльності. Добута вода втрачає свій зв'язок з водами як об'єктом права виняткової державної власності, перетворюється на товарний об'єкт, що знаходиться в цивільному обороті, і може перебувати у власності як держави,

так і громадських організацій чи приватних осіб. Використання такої води розглядається як різновид користування товарно-матеріальними цінностями й регулюється в основному нормами цивільного права [18, с. 16]. Розмежування водокористування й користування водою (яке водокористуванням не визнається) науковець пов'язує з установленням чіткої межі між природними запасами води й добутою водою, відділеної від природного середовища. Межею для переважної більшості випадків служить момент відділення за допомогою праці людей деякої маси води від її природних запасів. Однак цей прийнятий критерій – момент видобутку води – не завжди виявляє себе однаково чітко. Він не може служити шаблоном, абсолютним виміром, що рятує людей від необхідності аналізу відносин у тих чи інших випадках життя. На практиці виникають досить складні відносини з приводу використання води, що характеризуються сукупністю ознак, за яких яскраво знаходить свій прояв відносність цього критерію [18, с. 17, 18].

Однак обов'язково слід урахувати реалії сьогодення, постійні зміни, що відбуваються в екологічному законодавстві, нові концепції стосовно подальшого його розвитку. Навряд чи

можна так критично підходити до кола суспільних відносин, які є предметом правового регулювання зазначеної галузі права. А завдяки поширеному впливу права екологічної безпеки на все суспільне життя в цілому суттєво розгалужується й система екологічних правовідносин, що ґрунтуються на пріоритеті вимог такої безпеки. Суспільні відносини, що виникають щодо забезпечення громадян і населення питною водою належної якості, безумовно, стають предметом правового регулювання екологічного права як самостійної галузі у правовій системі України.

Є сенс висловити наступні зауваження й доповнення.

По-перше, відповідно до ст. 1 ВК України на законодавчому рівні закріплені дефініції таких правових категорій, як «водокористування» й «використання води», які різняться між собою. Перша розглядається як використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільськогосподарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів). Друга тлумачиться як процес вилучення вод для використання у виробництві з метою отримання продукції і для господарсько-питних потреб населен-

ня, без їх вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту тощо. Водокористування може бути 2-х видів – загальне і спеціальне (ст. 46 ВК України).

У назві ст. 47 ВК застосовується термін "водокористування", який указує на те, що громадянам надається право використання води саме з водних об'єктів. Положення цієї статті не поширюються на використання води, наприклад, з водопроводів для побутових і санітарних потреб громадян. У ч. 1 ст. 47 ВК визначаються різновиди загального водокористування (їх перелік є закритим), містяться положення, дещо відмінні від тих, які називає Перелік видів спеціального водокористування, затверджений Міністерством меліорації та водного господарства СРСР 10 серпня 1977 р. Приміром, забір води з криниць ч. 1 ст. 47 ВК України відноситься до загального виду водокористування. Причому параметри криниць не зазначаються, що дає підстави дійти висновку, що в цій статті мається на увазі будь-яка криниця.

Натомість пп. «в» п. 1 цього Переліку до видів спеціального водокористування віднесено водокористування, що здійснюється із застосуванням колодязів копаних шахтних і забивних фільтрових, каптажів джерел та

інших малих споруд для використання підземних вод без примусового пониження рівня води. Ця колізія в силу положень постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р., № 1545-XII «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» [7; 1991. – № 46. – Ст. 621] повинна бути вирішена на користь указаної ч. 1 ст. 47 ВК.

Вимоги до використання криниць містять Санітарні правила щодо облаштування та утримання колодязів і каптажів джерел, що використовуються для децентралізованого господарсько-питного водопостачання, затверджені заступником Головного державного санітарного лікаря СРСР 20 лютого 1975 р., № 1226-75 [16] і Тимчасова інструкція з дезінфекції шахтних колодязів і знезаражуванню води в них, затверджена заступником Головного санітарного лікаря СРСР 18 січня 1967 р., № 663-67 [16].

Деякі права в царині водокористування виникають на підставі інших правових норм у порядку, встановленому законодавством (ч. 7 п. 1 ст. 43 ВК України). За вимогами Земельного кодексу України: а) землекористувачі, якщо інше не передбачено законом або договором, мають право використовувати в установленому порядку

для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, ліси, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі (пп. «в» п. 1 ст. 95); (б) землевласники вправі використовувати в установленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі (пп. «г» п. 1 ст. 90). Ці вимоги практично схожі, розбіжності ж містяться тільки щодо визначення об'єкта використання: ліс – для землекористувачів і лісові насадження – для власників землі, що, безумовно, буде предметом нашого подальшого наукового дослідження в подальших публікаціях. Посилання на «встановлений порядок» вимагає застосування спеціальних нормативно-правових актів для регулювання цього питання, а саме законодавства про надра, води тощо.

Схожі права (але не тотожні) закріплені у ст. 23 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 р., № 132/94-ВР [7; 1994. – № 36. – Ст. 340]: землевласники й землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів і гірничого відводу використовувати надра, видобуваючи для своїх господарських і побуто-

вих потреб корисні копалини місцевого значення, торф загальною глибиною розробки до 2-х метрів, прісні підземні води – до 20 метрів. За сучасних умов буде доречно вдосконалити вимоги цієї статті. У проекті змін до Кодексу України про надра, що стосуються видобування питних підземних вод, який вноситься народними депутатами щодо ч. 1 ст. 23 цього Кодексу, пропонується слова «і прісні підземні води до 20 метрів» замінити на «питні підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого й централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 м³ на добу». Вважаємо, що в сучасних умовах ця рекомендація є дуже актуальною.

По-друге, Конституція становить собою підвалини для формування екологічної політики, загальних засад екобезпеки й реалізації екологічної функції держави. На конституційному рівні закріплені обов'язки останньої стосовно охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки (ст. 16), права власників на природні ресурси (ст. 13), права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля й

на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50). Водночас Основний Закон запровадив новий термін – «довкілля» у словосполученні «безпечне для життя і здоров'я довкілля». Існуюче досі екологічне законодавство ці конструкції не вживало, а тому ця конституційна норма породила певний прецедент, що потребує наукового тлумачення й виявлення його співвідношення з такими юридичними категоріями, як «навколишнє природне середовище», «природа», «охорона природи» тощо. У Законі України від 25 червня 1991 р., № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено дефініцію щодо прав громадян України на «безпечне навколишнє природне середовище» (ст. 9) [8; 1991. – № 41. – Ст. 546]. В українській лексиці термін «довкілля» розглядається у значенні «довкола»[23, с. 404], «довколишній», «навкруги», «навколишній». У буквальному розумінні він означає все те, що оточує людину, а тому може інтерпретуватися як простір, як об'єкти довколишнього природного, соціального, виробничого чи антропогенного походження.

Отже, термін «довкілля» в етимологічному значенні не є тотожним поняттю «навколишнє природне середовище», оскільки

останнє може виступати як одне із значень довкілля поряд з виробничим, побутовим чи іншим середовищем. Як тотожні ці категорії можуть розглядатись у випадках, коли довкілля, ідентифікуючись із навколишнім природним середовищем, виступає сукупністю природних і природно-соціальних умов і процесів (ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Інакше кажучи, його можливо застосувати для визначення об'єктів екологічного права. Це також можливо підтвердити подальшою кодифікацією екологічного законодавства. А.П.Гетьман детально обґрунтовує доцільність прийняття *Кодексу законів України про довкілля* як форми кодифікації [10, с. 41-45].

По-третє, питна вода, яка знаходиться у водопровідній мережі (системі трубопроводів, відповідних споруд та устаткування для розподілу й подачі води споживачам) не є об'єктом екологічного права в його суто вузькому розумінні, як, на жаль, стверджує більшість правників – авторів підручників з екологічного права. У підручнику з екологічного права, написаному членами кафедри Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, об'єкти екологічного права розглядаються як *сукупність* природ-

них, *природно-соціальних умов і процесів*, природних ресурсів, ландшафтів, природних і природно-антропогенних комплексів, екосистем, життя і здоров'я громадян, що підлягають охороні за допомогою норм екологічного законодавства [13, с. 5].

Звернімо увагу на наступне.

1. До якості питної води (зокрема, до джерел водопостачання) ставляться вимоги із забезпечення екологічної безпеки. А це потребує подальшого вдосконалення системи правових норм та інших юридичних засобів, спрямованих на створення умов для реалізації низки природних і суб'єктивних прав громадян як на екологічну безпеку, так і в царині водо-природовикористання. Отже, об'єктивно утворилося й продовжує формуватися нове коло екологічних суспільних відносин, що вимагають всебічного правового регулювання. За характером виникнення й за складовими елементами це не вписується в межі існуючих відносин з використання й відтворення природних ресурсів, а також охорони навколишнього природного середовища.

2. Хоча досі в науці екологічного права питання про визнання *людини об'єктом екологічних правовідносин* залишається дискусійним, її, як вбачається, доцільно розглядати не тільки як суб'єкт, а саме і як об'єкт таких

відносин. Деякі науковці пропонують вважати життя і здоров'я людини додатковим об'єктом екологічного права, який знаходиться в тісному зв'язку з навколишнім природним середовищем (що є істотною умовою забезпечення її життєдіяльності) і зазнає безпосереднього впливу останнього. *Об'єктами екологічної безпеки* відповідно до ст. 3 Закону «Про основи національної безпеки України» визнані поряд з іншими *людина і громадянин*. Їх конституційні права та свободи, перелік яких містить Основний Закон країни (ст. 22), не є вичерпним. Таким чином, об'єктами екологічної безпеки є життєво важливі інтереси суб'єктів безпеки: (а) права, матеріальні й духовні потреби особи і (б) природні ресурси й навколишнє природне середовище як матеріальна основа державного й суспільного розвитку. Людина постає не тільки суб'єктом відносин із забезпечення екобезпеки, а й об'єктом, який на собі відчуває негативний вплив довкілля й потребує правового захисту. Усе це, безумовно, сприяє забезпеченості природного права громадян на питну воду.

Поряд із цим у ст. 5 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" безпосередньо говориться, що *об'єктом охорони* від негатив-

ного впливу виступає здоров'я і життя людей. У самому екологічному праві ставлення до людини є (або повинно бути) особливим, що ґрунтується на визнанні її сполучною ланкою між природою й суспільством. Вона є органічною, невід'ємною частиною природи як і суспільства. Саме сутність індивіда є біосоціальною, з урахуванням чого і в теоретичному, і в практичному плані в екологічному праві (як науці, так і правовій галузі) питання про людину як об'єкт охорони й об'єкт екологічних відносин є досить важливим [6, с. 2].

По-четверте, що стосується здійснення як природного екологічного права, так і його різновидів (загальне водокористування, безпечні для життя та здоров'я водні об'єкти тощо), для власника водного об'єкта або водопровідної системи законодавчо встановлено обов'язок підтримувати належну якість води, відповідні умови водокористування та ін. Це яскраво підтверджує тезу, що таким правам кореспондують певні обов'язки. Завдання забезпечення реалізації природних прав та охорони вод вирішується за допомогою покладання зобов'язань на суб'єктів водних відносин (громадян, юридичних осіб, а також на органи публічної влади). У зв'язку із цим спеціально уповноваженими орга-

нами затверджуються схеми комплексного використання й охорони водних об'єктів, що включають систематизовані матеріали про стан водних об'єктів і про їх використання, що є підґрунтям вжиття водогосподарчих заходів щодо охорони цих об'єктів, розташованих у межах річкових басейнів. Метою розробки таких схем є: (а) визначення припустимого антропогенного навантаження на водні об'єкти; (б) з'ясування потреб у водних ресурсах на перспективу; (в) забезпечення охорони водних об'єктів; (г) окреслення основних напрямків діяльності по запобіганню негативного впливу вод.

Серед природних прав на отримання екологічної інформації провідне місце займає інформування про якість питної води. Кожному споживачеві питної води держава гарантує право вільного доступу до такої інформації. Із цією метою центральний орган виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, щороку готує й оприлюднює Національну доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні, забезпечує заінтересовані органи державної влади, громадські організації, підприємства, установи, організації та громадян інформацією про випадки і причини забруднення питної

води, порядок розрахунку тарифів на послуги централізованого водопостачання й водовідведення.

Якщо питна вода за показниками має відхилення від державного стандарту, органи місцевого самоврядування за допомогою засобів масової інформації повідомляють споживачам про її якість і вживають відповідних заходів, пов'язаних з відверненням загрози здоров'ю людей (ст. 9 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання») [7; 2002. – № 16. – Ст. ст. 112].

Держава гарантує захист прав споживачів у сфері питної води й питного водопостачання шляхом: а) забезпечення кожної людини питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів питного водопостачання залежно від району й умов проживання; б) державної підтримки сфери питного водопостачання й водовідведення та її регулювання й нагляду за нею; в) здійснення заходів організаційного, науково-технічного, санітарно-епідеміологічного, природоохоронного, економічного та правового характеру щодо поліпшення якості питної води, розвитку питного водопостачання, охорони джерел і систем питного водопостачання, відновлення запасів питної води тощо (ст. 7 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання»).

Так, обов'язком держави є визнання, дотримання й захист прав та свобод людини і громадянина. Провідними, звичайно, визначаються права із забезпечення вимог екологічної безпеки й на безпечне довкілля та його складові елементи. При цьому треба брати до уваги публічні інтереси у здійсненні державою власної екологічної функції, що ґрунтується на належності природних ресурсів народу України (ст. 13 Конституції) й на праві на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50). Одним з основних чинників ефективності екологічної політики держави є гармонійне співвідношення публічних і приватних інтересів з безумовним урахуванням природних екологічних прав громадян у сфері забезпечення їх питною водою належної якості. Право на якісну питну воду, з одного боку, існувало як природна життєва потреба, певна умова для забезпечення життєдіяльності людини, з другого – залежно від соціалізації цієї потреби як юридично значимого інтересу в певних соціально-економічних та історичних умовах остання набула нормативно-правового закріплення як право громадянина. Екологічне законодавство повинно відповідати природним правам, зокрема, праву на безпечне довкілля.

Список літератури: 1. *Байсалов С.Б.* Водное право Казахской ССР (некоторые проблемы теории и практики). – Алма-Ата: Наука, 1966. – 195 с. 2. *Бервено С.М.* Проблеми договірного права України: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 – К., 2006. – 40 с. 3. *Беренштейн И.В.* Правовое регулирование водоснабжения и водоотведения в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – М., 2006. – 36 с. 4. *Бичкова Ц.В., Мунтян В.Л.* Правове регулювання водних відносин в УРСР. – К.: Наук. думка, 1966. – 132 с. 5. *Брагинский М.И., Витрянский В.В.* Договорное право: Общие положения. – М.: Статут, 1998. – 682 с. 6. *Бринчук М.М.* Человек как объект экологических отношений // Эколог. право. – 2005. – № 3. – С. 2-5. 7. Відомості Верховної Ради України. 8. Відомості Верховної Ради УРСР. 9. Водные ресурсы: рациональное использование / Ред.: *Беличенко Ю.П., Голуб А.А., Ушаков Е.П.* – Киев: Экономика, 1987. – 126 с. 10. *Гетьман А.П.* Конституційні засади реформування екологічного законодавства // Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України: Тези доп. та наук. повідом. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (29-30 черв. 2006 р.) / За ред. *М.І. Панова*. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – С. 41-45. 11. *Гордеев В.И.* Правовые вопросы использования и охраны малых рек в Украине: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – Харьков, 1994. – 173 с. 12. *Дембо Л.И.* Основные проблемы советского водного законодательства. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1948. – 135 с. 13. Екологічне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. *А.П.Гетьмана та М.В.Шульги*. – Х.: Право, 2009. – 328 с. 14. *Ерофеев Б.В.* Советское водное и горное право: Учеб. пособ. – М.: РИО ВЮЗИ, Тип. НИИмаш, 1981. – 67 с. 15. Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2010 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: файл: REG 523.LHT. 16. Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2010 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: файл: MOZ4836.LHT. 17. *Каверин А.М.* Правовая охрана вод от загрязнения. – М.: Юрид. лит., 1977. – 104 с. 18. *Колбасов О.С.* Теоретические основы права пользования водами в СССР. – М.: Наука, 1972. – 177 с. 19. Комментарий к Водному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Отв. ред. *С.А.Боголюбов*. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2008. – 256 с. 20. Офіційний вісник України. 21. *Романова О. А.* Правовая охрана поверхностных вод от загрязнения в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 – М., 2008. – 27 с. 22. *Сиваков Д.О.* Водное право России и зарубежных государств: Науч. изд. – М.: Юстицинформ, 2010. – 368 с. 23. Словник української мови / Упоряд. *Б. Грінченко*: У 4-х т. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 1996. – 495 с. 24. *Соколова А.К.* Договори на користування природними ресурсами: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Укр. юрид. акад., – Х., 1993. – 18 с. 25. *Тимофеев Л.А.* Правовые проблемы обеспечения населения России питьевой водой нормативного качества: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 – Саратов, 2004. – 453 с. 26. *Хаустов Д.В.* Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – М., 2003. – 25 с. 27. Экологическое право России: Учеб. / *А.П. Анисимов, А.Я. Рыженков, А.Е.Черноморец*. – М.: Высш. образование, Юрайт-Издат, 2009. – 504 с. 28. *Яцык А.В.* Экологические основы рационального водопользования. – К.: Генеза, 1997. – 640 с.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОБЛЮДЕНИЯ ТРЕБОВАНИЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ ГРАЖДАН ПИТЬЕВОЙ ВОДОЙ Анисимова А.В.

Проведено комплексное исследование правовых категорий и проблем, направленных на реализацию требований экологической безопасности при обеспечении населения питьевой водой нормативного качества. Обосновывается целесообразность изменения концептуальных подходов к праву водопользования с учетом положений естественно правовой доктрины. Аргументируется потребность совершенствования экологического законодательства.

Ключевые слова: экологическая безопасность, естественные экологические права, питьевая вода.

LEGAL PROBLEMS OF OBSERVANCE
ENVIRONMENTAL SAFETY REQUIREMENTS
IN PROVIDING CIVILIANS WITH DRINKING WATER
Anisimova A.V.

The complex research of legal categories and problems concerning the realization of environmental safety requirements in providing the population with drinking water has been carried out. The expediency to change the conceptual approaches of water usage minding the natural legal doctrine provisions has been grounded. The necessity of environmental legislation improvement has been argued.

Key words: environmental safety, natural ecological rights, drinking water.

Надійшла до редакції 30.06.2010 р.

УДК 349.6

*Т.В. Лісова, канд. юрид. наук, доцент
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРАВОВА ОХОРОНА НАДР: СУТНІСТЬ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Мінерально-сировинний комплекс становить сьогодні фундамент соціально-економічного розвитку України. Галузі промисловості, пов'язані з користуванням надрами, роблять вагомий внесок у забезпечення соціально-економічної стабільності держави, впливають на темпи зростання її економіки. Проголошення надр надбанням народу України є надзвичайно прогресивним законодавчим принципом. Держава, як їх власник, установлює публічну відповідальність за належну експлуатацію надр, їх охорону, відтворення мінерально-сировинної бази. Надра є особливим об'єктом права

власності народу, унікальним і невідновлювальним природним ресурсом держави.

На початковому етапі становлення природоохоронного законодавства в юридичній літературі панувала думка, що надра є тотожними корисним копалинам [2, с. 5], а їх правова охорона обмежувалася тільки раціональним використанням родовищ останніх, розвивалася як захист від самовільної забудови їх площ залягання й вибіркового видобування.

Правові норми сучасного законодавства спрямовані насамперед на охорону надр від їх нераціонального використання. Згідно зі ст. 2 Кодексу України